

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-935 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17

Telex: 816-436

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefax: 29-40-89

BS/108/33/91

SPOŁECZNA PERCEPCJA ZMIAN W POLSCE

Komunikat z badań

Warszawa, marzec 1991 r.

W jednym z ostatnich sondaży¹ interesowaliśmy się społeczną oceną zmian, jakie nastąpiły w naszym kraju w ciągu minionego roku. W opracowaniu przedstawimy oceny zmian - ogólną i w wybranych dziedzinach życia kraju i obywateli - oraz ich kierunek. Dokonamy analizy związku między tymi ocenami a ocenami obecnej sytuacji kraju i własnych warunków życia, a także stosunkiem do wybranych zjawisk i prognoz na przyszłość.

Oceniając zmiany, jakie zaszły w naszym kraju w ubiegłym roku, ponad połowa ankietowanych uznała je za pozytywne, nieco ponad jedna czwarta - za negatywne, a 14,4% nie zaobserwowała żadnych zmian.

		CBOS
<i>Czy, ogólnie rzecz biorąc, w naszym kraju w ciągu minionego roku:</i>		
<i>dużo zmieniło się na lepsze</i>		9,9%
<i>trochę zmieniło się na lepsze</i>		47,0%
<i>trochę zmieniło się na gorsze</i>		14,5%
<i>dużo zmieniło się na gorsze</i>		12,6%
<i>praktycznie nic się nie zmieniło</i>		14,4%
<i>Trudno powiedzieć</i>		1,6%

Oceny poszczególnych dziedzin życia wskazują na pogorszenie (przewaga ocen negatywnych nad pozytywnymi) sytuacji w tych obszarach życia zbiorowego, od których zależy codzienna egzystencja i samopoczucie każdego obywatela, a więc w środowisku zamieszkania, zakładzie pracy i w rodzinie. Poprawa zaś (przewaga ocen pozytywnych nad negatywnymi) nastąpiła w dziedzinach, które w większym stopniu wyznaczają ogólne parametry sytuacji kraju niż bezpośrednio wpływają na położenie obywateli, tj. w stosunkach z innymi krajami, w polityce, gospodarce (tab. 1).

¹ "Aktualne problemy i wydarzenia (13)" - badanie zrealizowano w dniach 16-20 lutego 1991 r. na 1000-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

Tabela 1

w procentach

Dziedziny	Zmieniło się:				Praktycznie się zmieniło	Trudno powiedzieć	Wskaźnik zmian
	na lepsze		na gorsze				
	dużo	trochę	dużo	trochę			
Stosunki z innymi krajami	14,4	53,5	7,3	3,3	9,2	11,8	+6,22
Polityka	10,6	43,5	13,5	7,4	12,7	11,9	+2,61
Gospodarka	4,4	34,4	22,9	15,6	18,3	4,1	+0,02
Środowisko zamieszkania	2,3	17,7	13,2	11,5	51,0	3,8	-0,09
Rodzina	4,2	19,3	19,5	14,9	40,4	1,2	-0,26
Zakład pracy	3,0	20,6	20,0	20,8	27,8	6,2	-0,61

Dla ucytelnienia ocen zmian (ogólnej i szczegółowych), ze względu na przypisany im dominujący kierunek, utworzono wskaźnik zmian: poprawy - znak plus lub pogorszenia - znak minus. Otrzymano go z podzielenia różnicy między odsetkami ocen pozytywnych (*zmieniło się na lepsze*) i negatywnych (*zmieniło się na gorsze*) przez odsetek twierdzących, że *praktycznie nic się nie zmieniło*. Wskaźnik ten dla oceny ogólnej zmian wynosi +2,06 i oznacza umiarkowaną poprawę w stosunku do dziedzin szczegółowych, dla których przyjmuje on wartości skrajne od +6,22 (stosunki z innymi krajami) do -0,61 (sytuacja w zakładach pracy; tab. 1).

Obraz przemian, jakie zaszły w ubiegłym roku w sumie pozytywny jest tym gorszy im dotyczy dziedzin bardziej związanych z codziennym życiem przeciętnego obywatela.

"Wczoraj a dzisiaj" - ocena zmian, jakie nastąpiły
a obecna sytuacja

Analizując związek między ocenami przeszłości i teraźniejszości wykorzystamy opisany wcześniej wskaźnik zmian (tab. 2).

Tabela 2

Oceny i opinie	Wskaźnik zmian, jakie nastąpiły w minionym roku dla:						
	kraju- ogólny	gospo- darki	poli- tyki	stosun- ków między- narod- owych	zakła- du pracy	środowiska zamieszka- nia	rodzi- ny
<u>Kierunek rozwoju sytuacji</u>							
Dobry	8,27	2,07	6,90	16,11	0,22	0,24	0,12
Zły	-0,63	-2,18	0,29	3,53	-1,66	-0,54	-0,86
Trudno powiedzieć	1,26	-0,35	2,29	4,59	-0,62	-0,05	-0,31
<u>Sytuacja polityczna</u>							
Dobra	7,96	1,70	20,50	17,07	0,07	0,16	0,20
Ani dobra, ani zła	2,10	0,24	2,18	6,48	-0,66	-0,06	-0,32
Zła	-0,94	-1,93	-1,25	3,95	-1,88	-0,38	-0,80
Trudno powiedzieć	0,61	-0,59	0,85	2,18	-0,37	-0,29	-0,52
<u>Sytuacja gospodarcza</u>							
Dobra	19,16	7,08	9,50	13,50	0,72	0,49	0,69
Ani dobra, ani zła	3,41	0,85	3,86	6,45	-0,01	0,02	0,04
Zła	0,54	-1,44	1,46	5,50	-1,36	-0,26	-0,69
Trudno powiedzieć	0,85	0,55	0,57	2,50	-0,40	-0,17	-0,25
<u>Materialne warunki życia</u>							
Dobre	24,60	2,75	11,40	30,0	-0,35	0,27	0,32
Ani dobre, ani złe	4,04	0,89	4,10	8,61	0,15	0,28	0,17
Złe	1,0	-0,56	2,20	5,55	-0,93	-0,26	-0,52
Trudno powiedzieć	1,75	1,0	0,33	2,50	-0,27	0,15	-0,07
<u>Nastroje społeczne</u>							
Spokój	4,25	0,93	3,50	20,33	0,09	0,27	0,09
Pewne napięcie	2,60	0,26	3,11	6,31	-0,47	-0,01	-0,09
Bardzo duże napięcie	-0,09	-2,25	0,06	4,80	-1,93	-0,63	-1,32
Trudno powiedzieć	1,87	0,68	6,0	4,60	-0,12	0,0	-0,34
<u>Kłopoty z zakupami</u>							
Wzrastają	-2,05	-1,20	0,07	5,0	-1,02	-0,32	-0,62
Są takie, jak były	0,35	-0,73	2,10	4,11	-0,51	-0,34	-0,37
Maleją	5,22	0,73	3,50	8,11	-0,73	0,04	0,05
Nie ma kłopotów	3,09	0,42	3,48	6,88	-0,47	0,0	-0,19

Wartości wskaźnika zmian dla grup badanych oceniających aktualną sytuację pozwalają na następujące wnioski:

* Oceny kierunku zmian w przeszłości są związane z tym, jak jest postrzegana obecna sytuacja kraju. Osoby, które uważają, iż sytuacja (polityczna, gospodarcza i materialna ludzi) w Polsce jest dobra i rozwija się pomyślnie, że w społeczeństwie odczuwa się spokój, a kłopoty z zakupami zmniejszają się istotnie częściej pozytywnie oceniają dokonania minionego roku niż ci, którzy mają negatywne zdanie o teraźniejszości.

* Na ogólnie korzystną ocenę zmian najbardziej wpływa dodatnia opinia o materialnych warunkach życia ludzi i o sytuacji gospodarczej.

* Ogólna sytuacja pogorszyła się najbardziej dla tych, którzy odnotowali wzrost kłopotów z zakupami.

* Największe pogorszenie w gospodarce nastąpiło zdaniem odczuwających bardzo duże napięcie społeczne i przekonanych o niekorzystnym rozwoju sytuacji w Polsce.

* Opinia o pogorszeniu w polityce przeważa jedynie wśród źle oceniających obecna sytuację polityczną.

* Największa poprawa nastąpiła w ocenie stosunków z innymi krajami. W żadnej z oceniających je grup nie dominują oceny negatywne.

* Najgorzej oceniano to, co działo się w zakładach pracy (nawet określający jako dobre materialne warunki życia ludzi).

* Zmiany w środowisku zamieszkania należy uznać za niewielkie, z przewagą jednak zmian negatywnych.

"Wczoraj a jutro" - ocena zmian, jakie nastąpiły
a przewidywanie przyszłości

Ocena zmian zależy również od prognoz sytuacji w kraju. Generalnie, im bardziej pozytywne przewidywania przyszłości, tym lepsza ocena przeszłości (tab. 3).

Tabela 3

Prognozy	Wskaźnik zmian, jakie nastąpiły w minionym roku dla:						
	kraju - ogólny	gospo- darki	poli- tyki	stosun- ków między- naro- dowych	zakła- du pracy	środowiska zamieszka- nia	rodzi- ny
<u>Sytuacja poli- tyczna</u>							
Poprawi się	4,83	1,14	7,74	10,19	-0,06	0,16	0,03
Pozostanie bez zmian	0,79	-0,68	1,45	4,47	-1,12	-0,30	-0,73
Pogorszy się	-1,60	-2,57	-2,05	4,55	-2,42	-0,51	-0,36
Trudno powiedzieć	0,73	-0,44	1,17	3,64	-0,58	-0,19	-0,49
<u>Sytuacja gospo- darcza</u>							
Poprawi się	6,34	2,0	6,10	11,53	0,18	0,24	0,21
Pozostanie bez zmian	1,10	-0,39	2,86	6,11	-1,18	-0,19	-0,53
Pogorszy się	-2,14	-3,12	-0,88	3,57	-2,10	-0,72	-1,19
Trudno powiedzieć	0,51	-0,53	1,09	3,35	-0,54	-0,13	-0,42
<u>Materiałne warun- ki życia</u>							
Poprawią się	5,81	1,49	6,26	10,39	0,27	0,33	0,21
Pozostaną bez zmian	2,06	0,26	2,77	4,52	-1,08	-0,08	-0,03
Pogorszą się	-0,48	-1,94	0,85	6,0	-1,16	-0,47	-0,93
Trudno powiedzieć	1,0	-0,12	1,11	3,73	-0,93	-0,15	-0,44
<u>Napięcia społecz- ne</u>							
Zmaleją	8,0	1,83	1,45	10,80	0,26	0,25	0,11
Pozostaną bez zmian	3,35	0,39	3,34	6,13	-0,18	-0,06	-0,09
Wzrosną	0,90	-0,65	1,28	6,91	-1,28	-0,22	-0,54
Trudno powiedzieć	2,04	0,19	2,60	4,22	-0,19	0,08	-0,07

* Z ogólną negatywną oceną zmian w największym stopniu związana jest prognoza pogorszenia sytuacji gospodarczej.

* Obniżenie poziomu, które nastąpiło w gospodarce najbardziej łączy się z przewidywaniem dalszego jej pogorszenia, a także w wysokim stopniu ze spodziewanym pogorszeniem sytuacji politycznej i standardu życia ludzi.

* Niska ocena przemian politycznych jest najczęściej związana z przekonaniem o dalszym pogorszeniu sytuacji politycznej.

* Oceny zmian w stosunkach międzynarodowych są bardzo wysokie przy pozytywnych prognozach sytuacji we wszystkich dziedzinach; dodatnie nawet przy przewidywaniu pogorszenia.

* Dominuje opinia o pogorszeniu się sytuacji w zakładach pracy. Odmienne zdanie mają optymistycznie prognozujący sytuację gospodarczą i poziom życia ludzi.

* Pozytywne oceny przemian w środowisku zamieszkania i w rodzinach występują wyłącznie wśród osób spodziewających się polepszenia w przyszłości.

Geneza kierunku zmian

Analiza ocen minionego roku w poszczególnych dziedzinach w aspekcie wyrażonego stosunku do wybranych działań, szans i skutków pozwala w pewnym stopniu przybliżyć genezę kierunku zmian (tab. 4).

* Poparcie dla programu Balcerowicza wiąże się z przewagą pozytywnych ocen we wszystkich dziedzinach; najbardziej dodatnio wpływa na wartość ogólnego wskaźnika zmian. Brak poparcia - z przewagą negatywnych, poza polityką i stosunkami międzynarodowymi.

* Przekonanie, że polityka rządu stwarza szanse na wyjście z kryzysu gospodarczego, powoduje największą poprawę ocen minionego roku w sferze stosunków z innymi państwami i w wymiarze ogólnym. Brak takiego przeświadczenia najbardziej wpływa na obniżenie ocen gospodarki i sytuacji w zakładach pracy.

* Uznanie kosztów poniesionych przez społeczeństwo w wyniku realizacji programu Balcerowicza za odpowiednie wpływa dodatnio na wartość wskaźnika zmian we wszystkich dziedzinach.

* Opinia o niekorzystnym wpływie prywatyzacji na gospodarkę współwystępuje z najniższą wartością wskaźnika przemian dla gospodarki i niską dla sytuacji w zakładach pracy i ogólnego.

Tabela 4

Oceny	Wskaźnik zmian, jakie nastąpiły w minionym roku dla:						
	kraju - ogólny	gospo- darki	poli- tyki	stosun- ków między- naro- dowych	zakła- du pracy	środo- wiska zamie- szka- nia	rodzi- ny
<u>Stosunek do pro- gramu Balcerowicza</u>							
Popieram	12,0	2,66	6,88	10,26	0,13	0,27	0,33
Nie popieram	-0,16	-1,23	0,74	4,57	-1,84	-0,58	-0,99
Za mało o nim wiem	2,17	0,21	2,72	5,96	-0,29	0,02	-0,19
Trudno powiedzieć	1,46	-0,12	3,58	6,33	-0,48	0,0	-0,21
<u>Szanse na wyjście z kryzysu gospo- darczego</u>							
Są	6,78	1,64	5,79	12,28	0,05	0,15	0,08
Nie ma	-1,55	-2,37	-0,70	2,17	-1,83	-0,69	-0,83
Trudno powiedzieć	1,07	-0,20	2,08	5,16	-0,77	-0,09	-0,40
<u>Koszty programu Balcerowicza</u>							
Za duże	0,76	-0,83	1,60	6,32	-1,14	-0,24	-0,68
Odpowiednie	8,10	2,41	11,23	20,75	0,13	0,34	0,56
Raczej małe	3,14	0,73	1,85	2,88	-0,07	0,19	0,73
Trudno powiedzieć	1,65	0,08	1,69	2,56	-0,33	-0,20	-0,35
<u>Prywatyzacja gos- podarki</u>							
Korzystna	5,20	1,31	6,48	13,0	-0,03	0,17	0,24
Tyle korzystna, co nie	1,55	-0,14	1,95	5,0	-0,82	-0,30	-0,63
Niekorzystna	-2,64	-3,50	-1,42	2,71	-2,12	-0,74	-1,08
Trudno powiedzieć	0,21	-0,72	1,23	3,55	-0,85	-0,11	-0,70
<u>Przebieg prywa- tyzacji</u>							
Zbyt opieszale	2,60	0,14	2,69	9,46	-0,54	0,0	-0,01
Wystarczająco szybko	2,36	0,55	3,66	4,86	-0,37	-0,09	-0,28
Zbyt szybko	0,87	-0,80	1,23	3,50	-1,25	-0,37	-0,52
Trudno powiedzieć	0,93	-1,05	2,12	10,0	-0,80	-0,01	-0,80
<u>Osobiste zagroże- nie bezrobociem</u>							
Tak	-1,04	-0,04	2,93	6,70	-1,66	-0,07	-0,30
Nie	5,77	0,09	3,50	7,07	0,05	-0,10	0,01
Trudno powiedzieć	5,75	0,88	3,0	11,30	0,15	-0,07	-0,44

* Przekonanie o zbyt szybkim tempie prywatyzacji powoduje zawsze niższe oceny przeszłości niż przekonanie o zbyt opieszałym prywatyzowaniu gospodarki.

* Osobiste zagrożenie bezrobociem najbardziej negatywnie wpływa na ocenę przemian w zakładzie pracy. Największa różnica opinii pomiędzy zagrożonymi i niezagrażonymi utratą pracy występuje w przypadku ogólnej oceny zmian.

Charakterystyka badanych a ocena zmian

Oceny zmian w omawianych dziedzinach w ubiegłym roku są zróżnicowane także ze względu na cechy społeczne i demograficzne badanych (tab. 5). Zasadnicze wnioski wypływające z analizy przeprowadzonej za pomocą wskaźnika są następujące:

* Najlepiej oceniają zmiany respondenci młodzi, do 29 roku życia.

* In plus odchylają się w ocenach badani z wyższym wykształceniem, zwłaszcza dotyczy to ogólnego obrazu przemian. Bardziej sceptyczni są w odniesieniu do sytuacji w zakładach pracy.

* Najczęściej o pogorszeniu sytuacji wypowiedzieli się robotnicy i rolnicy. Ci ostatni, podobnie jak osoby o niskich dochodach, zwłaszcza w przypadku gospodarki, sytuacji w zakładzie pracy i rodzinie.

* Większe zainteresowanie polityką i prawicowe poglądy pozytywnie wpływają na oceny zmian.

* Lepiej oceniają przeszłość (oprócz spraw rodzinnych) członkowie NSZZ "Solidarność" niż należący do związków skupionych w OPZZ.

* * *

W utrwalonym w świadomości społecznej ogólnym obrazie zmian, jakie zaszły w ubiegłym roku w kraju przeważają elementy pozytywne. Obrazy cząstkowe są bardziej zróżnicowane,

Tabela 5

Charakterystyka i postawy badanych	Wskaźnik zmian, jakie nastąpiły w minionym roku dla:						
	kraju - ogólny	gospo- darki	poli- tyki	stosun- ków między- naro- dowych	zakła- du pracy	środo- wiska zamie- szka- nia	rodzi- ny
Ogółem	2,06	0,02	2,61	6,22	-0,61	-0,09	-0,26
<u>Płeć</u>							
Mężczyźni	2,08	-0,18	3,30	8,0	-0,71	-0,14	-0,23
Kobiety	2,05	0,22	2,07	5,09	-0,53	-0,04	-0,29
<u>Wiek</u>							
18-24	3,57	1,16	5,88	11,16	-0,24	0,07	0,20
25-29	4,0	1,46	2,73	4,35	0,05	-0,18	0,09
30-39	1,69	0,03	2,80	8,58	-0,77	-0,16	-0,23
40-49	2,85	-0,03	2,08	4,95	-1,12	-0,06	-0,35
50-59	1,33	-0,76	1,33	6,15	-0,72	-0,13	-0,58
60 i więcej lat	1,15	-0,43	2,91	5,50	-0,44	-0,04	-0,41
<u>Wykształcenie</u>							
Podstawowe	0,37	-0,73	1,94	6,46	-0,70	-0,20	-0,62
Zasadnicze zawodowe	2,57	0,43	2,38	6,36	-0,86	-0,03	0,0
Średnie	3,51	0,86	3,35	5,12	-0,50	-0,01	-0,10
Wyższe	16,60	0,50	9,0	12,0	-0,72	0,16	0,30
<u>Miejsce zamieszkania</u>							
Wieś	1,12	-0,56	1,89	4,90	-0,75	-0,15	-0,48
Miasto	2,70	1,43	3,02	7,28	-0,53	-0,04	-0,10
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>							
Inteligencja, kadra kierownicza	3,88	0,0	4,16	10,25	-0,20	0,16	0,30
Pracownicy umysłowi	3,31	1,39	3,40	4,88	-0,34	-0,03	-0,20
Pracownicy handlu i usług	4,25	1,38	3,80	4,50	-0,26	0,15	-0,04
Robotnicy wykwalifikowani	1,65	-0,35	2,47	9,40	-0,60	-0,04	-0,13
Robotnicy niewykwalifikowani	0,65	-0,85	2,85	5,66	-1,26	0,0	-0,30
Robotnicy rolni	1,16	-0,16	0,76	3,70	-0,38	-0,52	-1,05
Rolnicy indywidualni	0,33	-1,0	1,28	4,35	-1,52	-0,47	-0,81
Prywatni przedsiębiorcy	2,66	2,33	2,71	37,0	0,18	-0,15	-0,15
<u>Dochód</u>							
Niski	1,03	-0,44	2,05	4,61	-1,13	-0,19	-0,58
Średni	3,65	0,55	3,48	10,0	-0,28	0,01	0,0
Wysoki	3,13	0,86	3,46	8,30	0,16	0,09	0,34
<u>Zainteresowanie polityką</u>							
Duże	3,38	0,06	3,41	7,61	-1,25	-0,01	0,07
Średnie	3,96	0,35	3,49	7,79	-0,43	-0,03	-0,21
Małe	0,37	-0,41	1,38	4,25	-0,58	-0,18	-0,47
<u>Poglądy polityczne</u>							
Lewicowe	1,36	-0,64	1,10	4,26	-0,87	-0,37	-0,50
Centrystyczne	2,12	-0,14	2,70	5,22	-0,80	-0,07	-0,33
Prawicowe	2,90	0,54	3,94	11,80	-0,37	-0,02	-0,11
<u>Przynależność do b.PZPR</u>							
Tak	2,25	0,07	0,88	2,35	-0,88	-0,21	-0,19
Nie	2,16	0,02	2,91	7,14	-0,59	-0,08	-0,28
<u>Przynależność do związków zawodowych</u>							
Należący do:							
NSZZ "Solidarność"	4,81	0,28	5,60	10,66	-0,38	0,09	0,11
Związków skupionych w OPZZ	2,12	-0,05	1,83	7,42	-0,77	-0,16	0,44
Innych	2,60	1,0	2,75	4,50	-0,27	0,50	0,10
Nie należący do żadnych	1,74	-0,02	2,43	6,0	-0,64	-0,10	-0,31

lepsze w odniesieniu do dziedzin bardziej ogólnych, gorsze - do związanych z codziennością. Analiza ocen przeszłości w aspekcie oceny teraźniejszości i stosunku wyrażanego do ważnych przedsięwzięć gospodarczych i społecznych oraz przewidywanej przyszłości wskazuje na pewne ogólniejsze postrzeganie otaczającej rzeczywistości. Kierunek ocen zmian dokonanych przeważnie pokrywa się z kierunkiem ocen aktualnej i przyszłej sytuacji kraju.